

LOCUS OF CONTROL ORIENTATION VERSUS THE VALUE SYSTEM HELD BY THE STUDENTS OF PHYSICAL EDUCATION

Locus of control orientation

JOANNA BURDZICKA-WOŁOWIK

The Josef Pilsudski University of Physical Education in Warsaw, Poland

Faculty of Physical Education in Biała Podlaska, Pedagogy and Psychology Department

Mailing address: Joanna Burdzicka-Wołowik, Faculty of Physical Education,
2 Akademicka Street, 21-500 Biała Podlaska, Poland, tel. +48 83 3428779, e-mail: jwolowik@interia.pl

Abstract: The motivation to undertake this study was the fact that more and more psychologists focus their attention on the role played by the system of values in behaviour regulation and self-monitoring.

The major purpose of the study was to show the characteristic locus of control (LOC) orientation of physical education students and their hierarchy of values, and secondly, to determine and demonstrate LOC- and gender-based differences in the value systems.

The study was based on the Delta questionnaire designed for LOC measurements, and the SW 18 scale test used for value system assessments. The study was conducted in the 2004/2005 academic year among first-, second- and third-year students of physical education.

The study results showed that:

1. Students of physical education are characterized by internal locus of control.
2. The dissimilarities in the value systems held by students with external and those with internal LOC apply only to moral standards.
3. Female and male PE students hold different systems of values. Female students have a definite higher regard for esthetical and moral values than their male university mates.

Key words: locus of control, internal locus of control, external locus of control, system of values

Introduction

Locus of Control (LOC), first defined by Rotter, is an individual property of every human being and can be considered as personality dimension. The differences between the respective individuals refer to the extent to which they believe they can control events that affect them. Such attribution of control can be described in terms of two extremes, namely internal and external LOC. In the case of internal LOC an individual tends to ascribe the events that affect it to external forces – coincidence, other people's actions, etc., in the second dimension (internal) an individual interprets the significant events as a result of its own efforts. Such individual can see that results of specific actions are contingent upon individual's own behaviour or on its relatively constant features [1]. Such a person has a sense of subjectivity and believes that everyone is the architect of his own fortune [7].

Locus of control is a bipolar personality dimension which however cannot be limited to extreme values. Thus it is not possible to speak of individuals who boundlessly believe in their absolute effectiveness or absolute ineffectiveness in their undertakings. Therefore every individual occupies a specific place within the continuum of this dimension [3].

Locus of control, a specifically individual feature, universally applies to all events and situations which a human being can encounter in the course of its life. Behaviour of an individual is characterized by the same type of control when faced with both failures and successes, and it governs to the same extent miscellaneous spheres of social life.

Another significant variable in the study was the system of values which distinguished itself by a hierarchy and multi-level structure. Values placed on higher levels influence those on lower levels, whereas the latter underlie formation of the former [8]. Values as a certain idea of a desirable state are affected by numerous factors, such as historical, social, cultural, ideological phenomena, etc. The cumulated effect of such impacts at the level of social consciousness actively shapes the reality. It forms a specific system passed down from generation to generation.

Human personal maturity assumes awareness of value hierarchy. This hierarchy should result from a unifying life philosophy allowing an individual to reconcile its aspirations with life aims. Development of an individual hierarchy of values continues throughout the life on the basis of information passed down from parents, catechists, and teachers, based on cultural achievements, but also on own reflections and solutions, in particular those most difficult, applied in the face of pain, death or life tragedy. Establishment of a value hierarchy extends human activity beyond attainment of partial or successive goals and focuses it on far-reaching and ultimate aims [2].

Values have a number of different functions. Matusewicz [6] indicates their four elementary functions. First and foremost they provide useful criteria when deciding upon specific actions, particular individual behaviours as well as social aspirations. Secondly, values integrate an individual into the society. An individual strives to become socialised and to modify its biological features. Furthermore, values underlie orientation of an individual human life course. Values determine the specific

character of self-development for the purpose of individual self-fulfilment within the society. Values are also a discriminative factor between human personalities and therefore they account for classification of human aspirations [6].

Values recognised by youths define their attitudes towards various social phenomena, underlie evaluation of other human beings, works of art and science, assessment of their own behaviour and predispositions, opinions on the current situation in their own country and abroad [4].

The motivation to undertake this study was the fact that more and more psychologists focus their attention on the role played by the system of values in behaviour regulation and self-monitoring. This issue has been studied since a long time ago. Initially, values fell within the range of interest of philosophers and sociologists, and psychologists kept in the background. However, this situation has changed and recently this term has become included in the psychological terminology and currently conducted analyses tend to inquire into the role of values in regulating human behaviour.

The major purpose of the study was to show the characteristic locus of control (LOC) orientation of physical education students and their hierarchy of values, and secondly, to determine and demonstrate LOC- and gender-based differences in the value systems.

Materials and methods

The studies involved 60 first-, second- and third-year students in the External Department of Physical Education (ZWWF) in Biała Podlaska. The age of the study participants ranged from 19 to 23. The participants were selected at random from among all first-, second- and third-year students. The study was conducted in groups. Each group was interviewed only once. During the interview, the participants did two tests as instructed by the interviewer. First, the participants were instructed to do the SW-18 Scale test by Popek, which then was followed by the Delta questionnaire by Drwal. The age- and gender-based description of the studied group is presented in Table 1.

Table 1. Age- and gender-oriented structure of the surveyed group (N=60)

RESPONDENTS		N	%
Gender:	Females	30	50
	Males	30	50
	Total	60	100
Age:	19	2	3
	20	28	47
	21	15	25
	22	12	20
	23	3	5
	Total	60	100

The study was based on the Delta Questionnaire by Drwal for sense-of-control assessments [1], used to measure the locus of control (LOC) orientation, and SW-18 Scale by Popek, used to investigate the value system and its genesis.

The Delta Questionnaire is composed of 24 statements, 14 of which refer to the locus of control (LOC), whereas the other 10 statements make a control lie scale. The questionnaire results were calculated in accordance with the key. And thus 1 point was awarded for each key-consistent answer. Potentially, an individual questionnaire could be awarded 1 to 14 points on the LOC scale, and 1 to 10 points on the lie scale. High results on the LOC scale are tantamount to external locus of control. It can be applied both in individual as well as in group interviews [1].

The SW-18 Scale underlies estimation of how high is individual's regard for a specific value. The test can be used both in individual as well as in group interviews. The respective age range for which this method is applicable has not been precisely defined. The test material was based on 90 statements. The interviewees were required to determine the degree of significance ascribed to each statement. The scale was completed twice. First time interviewees rated the values in terms of intensity of their appearance, whereas the second part provided a qualitative system of answers which was to reveal the genesis of specific values. It is the first method which allows establishing genesis of values. The test was executed by way of a four-page booklet provided with a detailed instruction. An interviewee evaluates each statement by putting "x" at the selected answer. The scale test is still an experimental method but it has already been used in the studies of various populations, conducted for master's theses.

The analysis of the study results was designed to find answers for the following questions:

1. Are students of physical education characterised by internal locus of control?
2. Is there a pivotal correlation between locus of control orientation and rating of perfectionism, power and aggression, social activeness, moral standards and opportunism, by students of physical education?
3. Are there significant differences in the systems of values held by female and male students of physical education?

Results

The average results obtained from the Delta Questionnaire in the female and male groups on the locus of control subscale revealed great similarities. The average result in the female group equalled 5.63, while the average result in the male group amounted to 5.73 (Table 2). The testing of differences between the average results in the surveyed groups of female and male students did not show any significance of such differences. The comparative analysis of the average results on the lie subscale (females: 2.73, males: 2.40) showed that the outcomes on this subscale was relatively lower in the case of female students. The testing of difference between the average results in the surveyed groups proved the differences between the female and male groups on the lie subscale to be significant (Table 3). Thus, it can be stated that the surveyed female students manifested eagerness to present themselves in better light more frequently than the surveyed male students.

Table 2. The Delta Questionnaire results in the surveyed female groups (N=30) and male group (N=30)

VARIABLE	$\bar{X} \pm SD$		MINIMUM		MAXIMUM	
	K	M	K	M	K	M
LOC	5.63±2,6	5.73±2,68	1	1	11	12
KŁ	2.73±1,14	2.40±0,77	1	1	5	4

Key: LOC – locus of control, unprocessed results; KŁ – lie scale, unprocessed results; K – females; M - males

The testing of differences between the average results in the female and male groups indicated that gender is a crucial factor that discriminates the value systems. It was shown that the surveyed female students had a definitely higher regard for aesthetic values (t = 3,071; p = 0,003) as well as for moral standards (t = 3,046; p = 0,003) than the male students. The investigation of other constituents of the value hierarchy in the surveyed groups of female and male students showed divergent trends in regard to preference for the specific values. Such divergence, although statistically insignificant, is still worth

noting. It appeared that the surveyed female students gave higher priority to perfectionism, social activeness, creativeness, and cognitive and humanistic values, while the surveyed male students attached greater importance to expansion and smartness, and also patriotism. Both female and male students rejected independence and freedom (and greater degree of rejection was observed in the case of the surveyed female students). The female respondents, contrary to the male respondents, rejected also business and consumerism as values. On the other hand it was noted that such values as love, family life or religion were equally rated, irrespective of the gender of the surveyed individuals (Table 4).

Table 3. Significance of differences in the Delta Questionnaire results in the surveyed female and male groups (N=60)

VARIABLE		F	SIGNIFICANCE	t	SIGNIFICANCE (bilateral)
LOC	Assumed equality of variance	0.006	0.941	-0.147	0,884
	Non-assumed equality of variance			-0.147	0.884
KL	Assumed equality of variance	8.527	0.005	1.325	0,190
	Non-assumed equality of variance			1.325	0.190

Key: LOC – locus of control, unprocessed results; KL – lie scale, unprocessed results; p = 0.05

Table 4. Significance of the SW 18 Scale test results in the surveyed female and male groups (N=60)

VARIABLE	RESPONDENTS		t	SIGNIFICANCE (bilateral)
	Females (X̄)	Males (X̄)		
playfulness and hedonism	4.87	4.30	0.390	0.698
perfectionism	8.37	6.30	1.711	0.092
independence and freedom	-3.07	-1.87	-1.001	0.321
domination, power and aggression	2.90	4.10	-0.993	0.325
expansion and smartness	2.50	3.17	-0.602	0.550
passivity	-5.77	-4.67	-1.003	0.320
social activeness	7.37	6.17	1.139	0.259
love	9.03	9.03	0.000	1.000
family life	5.13	5.33	-0.185	0.854
religion	4.13	4.40	-0.177	0.860
aesthetics	2.73	-0.43	3.071	0.003
moral standards	9.17	5.67	3.046	0.003
creativity	4.63	3.63	0.829	0.411
cognitivity	5.27	4.17	1.041	0.302
business and consumerism	-0.13	1.67	-1.399	0.167
opportunism	0.97	0.67	0.306	0.760
patriotism	2.77	3.80	-0.736	0.465
humanism	4.70	3.97	0.704	0.484

p = 0.05

The average result (5.68) obtained in the surveyed group in group in the „locus of control orientation” subtest, the Delta Questionnaire, confirmed that the surveyed students had internalized locus of control (Table 5).

The analysis of the obtained results implies that the locus of control orientation and the preferred perfectionism values in students of physical education are subject to positive weak correlation, though statistically insignificant (r = 0,029; p = 0,826). The analysis of the results showed that the surveyed students, regardless of their locus of control orientation, to considerably similar extent valued perfectionism interpreted as striving for excellence at work, in artistic creations, and also in private life and moral standards (Table 6).

Table 5. Locus of control orientation for the surveyed female and male group (N=60)

VARIABLE	N	MINIMUM	MAXIMUM	X̄ ± SD
LOC	60	1	12	5,68±0,34

Key: LOC – locus of control, unprocessed results

In the surveyed group, the locus of control orientation and importance attached to domination, power and aggression are linked by positive weak correlation, statistically insignificant (r = 0,048, p = 0,717), which indicates lack of substantial connection between the locus of control orientation and preference for domination, power and aggression, demonstrated by these students (Table 6).

Table 6. Relation between locus of control orientation and perfectionism, domination, power and aggression, social activeness, moral standards, opportunism in the surveyed groups (N=60)

VARIABLE	Locus of control orientation	
	Pearson's correlation	Significance
Perfectionism	0.029	0.826
Domination, power and aggression	0.048	0.717
Social activeness	-0.130	0.321
Moral standards	-0.268	0.038
Opportunism	0.049	0.710

p = 0.05

The interrelation between the locus of control orientation and the priority attached to social activeness displayed by the surveyed students can be rated as negative, weak and statistically insignificant (r = -0,130, p = 0,321). Thus, it can be affirmed that in the surveyed students their locus of control orientation was not substantially related to acceptance of such values as cooperation with others, team work, and deriving satisfaction from being altruistic (Table 6).

It was concluded that there is an association between the locus of control orientation and valuation of moral standards by the surveyed students. It was a negative low-distinct correlation, though small (r = -0,268, p.i. = 0,038), which can be interpreted as follows: the more externalized locus of control, the lower preference for moral standards, and at the same time the lower their rank in the hierarchy of values, and vice versa, the more internalized locus of control, the higher preference for moral standards, and thus the higher their rank in the hierarchy of values (Table 6).

No significant interrelation between the variables, locus of control orientation and proneness towards opportunism, was revealed in the surveyed group of students. Their correlation was positive and weak (r = 0,04, p = 0,710). Such result can be interpreted as follows: both the respondents with highly internalized locus of control as well as the students with externalized locus of control rated opportunism at a similar level in their hierarchy of values. Locus of control orientation had no influence on predilection towards amicability and betrayal of principles for immediate profits (Table 6).

The statistical analysis only partially supported the other study problems. A material connection between the locus of control orientation and value system held by the students of physical education accompanied only the preference for moral standards. It means that the more internalized locus of control, the higher regard of the surveyed students for moral principles, thus living by the assumed rules and criteria and complying therewith. No statistically significant correlation was determined between other investigated values and locus of control orientation.

The gender-based differences referred to aesthetic values and moral standards, which were placed higher in the hierarchy by the surveyed female students than by their male university mates. The female students were to a greater extent prone to act ethically, in accordance with the generally accepted principles as they were more sensitive to social relations, more inclined to abide by the internalized rules (Table 7).

Table 7. Significance of gender- and value-based differences in the surveyed groups (N=60)

VARIABLE	LEVEENE TEST EQUALITY OF VARIANCE		TEST FOR EQUALITY OF MEANS	
	F	SIGNIFICANCE	t	SIGNIFICANCE (bilateral)
playfulness and hedonism	5.426	0.023	0.390	0.698
perfectionism	0.888	0.350	1.711	0.092
independence and freedom	0.097	0.757	-1.001	0.321
domination, power and aggression	0.039	0.844	-0.993	0.325
expansion and smartness	0.887	0.350	-0.602	0.550
passivity	1.681	0.200	-1.003	0.320
social activeness	0.482	0.490	1.139	0.259
love	2.674	0.107	0.000	1.000
family life	0.752	0.389	-0.185	0.854
religion	0.078	0.782	-0.177	0.860
aesthetics	10.472	0.002	3.071	0.003
moral standards	3.724	0.059	3.046	0.003
creativity	0.271	0.605	0.829	0.411
cognitivity	0.183	0.670	1.041	0.302
business and consumerism	0.986	0.325	-1.399	0.167
opportunism	5.382	0.024	0.306	0.760
patriotism	3.024	0.087	-0.736	0.465
humanism	1.267	0.265	0.704	0.484

p = 0.05

Discussion

The conducted study revealed that the surveyed students are characterised by internal locus of control. It can be stated that a majority of individuals undertaking studies of physical education are disposed towards subjective actions. Their life and behaviour complies with the principle that everyone is the architect of his own fortune, and that their achievements depend on their own efforts only [7]. The respondents show ability to tolerate deferment of reward, strong motivation for accomplishments, independence in acting and they are focused on the future, change their level of aspirations, which increases after successes and decreases after failures, they show higher self-reliance and self-assessment, quickly forget their failures, are to a lesser extent conformists and to a greater degree tend to adapt [9]. Individuals with internal locus of control feel responsible for their actions and acquire their knowledge from experience [3].

Victory in a competition, a good grade in an exam or other motivating factors can influence the surveyed students to increase their level of aspiration, to strive for what they once considered impossible. Both females as well as males with internal locus of control shall make highly committed sportsmen intending to become successful in e.g. in competitions, sports olympic games. The surveyed individuals are unaffected by stress and rather disinclined towards conformist actions, therefore they tend to change their environment to a greater extent than they adapt thereto [11].

The study attempted also to find answers to a question concerning the relation between the locus of control orientation and value systems. In the light of the conducted study, it can be reported that the differences in the hierarchy of values

between individuals with internalized and externalized locus of control apply only to moral standards. The more internalized locus of control, the stronger preference for behaviour compliant with the rules of the moral code. The study showed that students of physical education, both females and males, have a very similar hierarchy of values. However, female students have a definitely higher regard for aesthetic and moral values than male students. Females give higher priority to beauty, excellence, loftiness or charm, and are also to a greater degree sensual and aesthetically sensitive. Their actions are more frequently characterized by moral quality and conform to the applicable ethical system, have a more remarkable ability to pass valuing judgments and discriminate the good from the wrong. The differences in the value systems held by the surveyed females and males referred also to perfectionism, self-reliance and freedom, and also to domination, power and aggression, however they were of no statistical significance. Apart from all that, female students more aggressively endeavor to improve their abilities, more relentlessly pursue the formulated objectives. They desire to attain perfection in what they do and to enhance their abilities and skills. A greater number of the surveyed females than males did not support an intention to remain self-reliant and also independent in relation to the undertaken actions and decisions. Whereas the males more often declared the need to guide people in their immediate environment, to be in control of their actions. They also tend to more uncompromisingly and persistently fight for their interests, and their fight is more aggressive than in the case of females. Furthermore, females derive more intense pleasure from broadening their acquaintances when working in a group or helping others. They more effectively look for new solutions, place a higher value with resourcefulness as well as open-mindedness and ability to acquire new knowledge, important facts. Such systems of values in students of physical education have probably impact on the selected types of sports training. The conducted survey showed that female students relatively more often undertake optional practice of disciplines requiring precision and systematic improvement of abilities, e.g. artistic gymnastics, swimming, running and jumping. Whereas their male university mates relatively more frequently participate in martial arts, team games and disciplines involving strong competition.

Conclusion

The purpose of the conducted study was to determine the locus of control orientation of physical education students and their systems of values. The presented results underlie the following conclusions: students of physical education are characterised by internal locus of control. The differences in the value hierarchy held by students with internalized LOC and those with externalized LOC apply only to moral standards. Female and male students of physical education hold divergent systems of values. Female students have a definitely higher regard for aesthetic values and moral standards than their male university mates.

Literature

1. Drwal R.L. (1995) Adaptacja kwestionariuszy osobowości: wybrane techniki. PWN, Warszawa, 199-243.
2. Eisenberg N., Staub E. (eds) (1990) Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania. PAN, Warszawa, 59-79, 219-222.
3. Gliszczyńska X. (ed.) (1983) Poczucie sprawstwa. [w:] Człowiek jako podmiot życia społecznego. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 135-154.
4. Harwas-Napierała B., Trempała J. (2001) Psychologia rozwoju człowieka. PWN, Warszawa, T. 2, 224-225.
5. Jałowiecki S. (1978) Struktura systemu wartości. Studium zróżnicowań międzygeneracyjnych. PWN, Warszawa-Wrocław, 7-41.
6. Matusewicz C. (1975) Psychologia wartości. PWN, Warszawa, 41-42.
7. Paszkiewicz E. (1974) Ja a zachowanie. *Psychologia Wychowawcza*, 2, 192-205.
8. Popielski K (red). (1987) Człowiek – pytanie otwarte. KUL, Lublin, 110-125.
9. Sankowski T. (2001) Poczucie umiejscowienia kontroli a działalność sportowca. *Kultura Fizyczna*, 3-4, 7-9.
10. Szmigielska B. (1980) Cechy osobowości a poczucie kontroli wzmocnień. *Przegląd Psychologiczny*, 23, 271-278.
11. Tuszer E. (1981) Poczucie kontroli nad otoczeniem a konformizm młodzieży. *Psychologia Wychowawcza*, 2, 197-206.

Submitted: May 15, 2007

Accepted: October 31, 2007

POCZUCIE UMIEJSCOWIENIA KONTROLI A SYSTEM WARTOŚCI STUDENTÓW WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

Poczucie umiejscowienia kontroli

JOANNA BURDZICKA-WOŁOWIK

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Zakład Pedagogiki i Psychologii

Adres do korespondencji: Joanna Burdzicka-Wołowik, Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego,
ul. Akademicka 2, 21-500 Biała Podlaska, tel. 083 3428779, e-mail: jwolowik@interia.pl

Streszczenie: Motywacją do podjęcia tegoż tematu badań był fakt, iż coraz większe grono psychologów zwraca uwagę na rolę, jaką w regulacji i kontroli zachowania pełni system wartości.

Celem badań było po pierwsze ukazanie, jakie umiejscowienie poczucia kontroli (LOC) jest charakterystyczne dla studentów kierunków wychowania fizycznego i jak kształtuje się hierarchia wartości tych osób, po drugie odnalezienie i ukazanie różnic w systemie wartości osób o różnym LOC i płci.

Do badań wykorzystano kwestionariusz Delta do pomiaru lokalizacji poczucia kontroli, oraz skalę SW 18, badającą system wartości. Badania przeprowadzono w roku akademickim 2004/2005, wśród studentów I, II i III roku wychowania fizycznego.

W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że:

1. Studentów kierunku wychowanie fizyczne charakteryzuje wewnętrzne umiejscowienie poczucia kontroli.
2. Różnica w hierarchii wartości studentów o zewnętrznym i o wewnętrznym LOC dotyczy tylko wartości moralnych.
3. Między kobietami i mężczyznami tych kierunków istnieje różnica w systemie wartości. Kobiety zdecydowanie bardziej cenią sobie wartości estetyczne i moralne niż ich koledzy z uczelni.

Słowa kluczowe: umiejscowienie poczucia kontroli, wewnętrzne poczucie kontroli, zewnętrzne poczucie kontroli, system wartości.

Wstęp

Umiejscowienie poczucia kontroli zwane też lokalizacją kontroli (LOC), zgodnie z definicją podaną przez Rottera jest indywidualną właściwością człowieka i może być traktowane jako wymiar osobowości. Poszczególne jednostki różnią się między sobą w zależności od tego, gdzie lokalizują źródło kontroli nad znaczącymi dla siebie wydarzeniami. Możliwe są dwa krańcowo różne typy takiej lokalizacji, a mianowicie zewnętrzne oraz wewnętrzne LOC. W pierwszym przypadku człowiek przypuszcza, że dotyczące go wydarzenia są rezultatem zewnętrznych sił – przypadku, działań innych ludzi itd., w drugim wymiarze (wewnętrznym) człowiek interpretuje znaczące wydarzenia jako rezultat swojej własnej działalności. Spostrzega, że produkt danego działania jest uwarunkowany jego własnym zachowaniem lub jego względnie stałymi cechami [1]. Osoba taka ma poczucie podmiotowości i wyznaje zasadę, iż każdy człowiek jest kowalem swojego losu [7].

Poczucie kontroli to dwubiegunowy wymiar osobowości, jednak nie wyraża się on w skrajnych wartościach. A więc nie możemy mówić o jednostkach, które bezgranicznie wierzą, iż są bezwzględnie skuteczne lub bezwzględnie nieskuteczne w swoim działaniu. Każda jednostka zajmuje, zatem określone miejsce na kontinuum tego wymiaru [3].

Lokalizacja źródła kontroli, swoista dla jednostki ma charakter uniwersalny w stosunku do każdego typu zdarzeń i sytuacji, z którymi styka się dany człowiek. Ten sam typ kontroli charakteryzuje zachowanie danej jednostki zarówno w przy-

padku niepowodzeń jak i osiągnięć, przy czym to w równym stopniu dotyczy rozmaitych sfer życia społecznego.

Drugą zmienną istotną w badaniach był system wartości, który wyróżnia się strukturą hierarchiczną i wielopoziomową. Wartości znajdujące się na wyższych poziomach mają wpływ na wartości o niższym statusie, natomiast wartości lokalizujące się na niższych poziomach są warunkiem utworzenia wyższego stopnia systemu wartości [8]. Wartości jako pewne wizje stanów pożądanых kształtowane są przez wiele czynników m.in. historycznych, społecznych, kulturowych, ideologicznych itp. Skumulowany efekt tych wpływów na gruncie świadomości społecznej czynnie kształtuje rzeczywistość. Stanowią one konkretny system przekazywany z pokolenia na pokolenie [5].

Dojrzałość osobowa człowieka zakłada świadomość hierarchii wartości. Hierarchia ta winna wynikać z jednoczącej filozofii życia, pozwalającej harmonizować dążenia człowieka i jego cel życiowy. Swoją hierarchię wartości człowiek wypracowuje w przeciągu życia w oparciu o przekaz rodziców, katechetów, nauczycieli, zdobywcze kultury, a także dzięki własnym przemyśleniom i rozwiązaniom, szczególnie tym najtrudniejszym, podejmowanym w obliczu cierpienia, czyjejs śmierci, czy życiowych dramatów. Określenie hierarchii wartości ukierunkowuje aktywność człowieka na realizację nie tylko cząstkowych czy etapowych celów, ale na realizację celów dalekosiężnych i ostatecznych [2].

Wartości spełniają szereg różnych funkcji. Matusewicz [6] wskazuje ich cztery podstawowe funkcje. Po pierwsze są kryterium pomocnym przy wyborze określonych działań, poszcze-

gólnych zachowań jednostki, a także dążeń społecznych. Po drugie wartości integrują jednostkę ze społeczeństwem. Jednostka dąży do bycia uspołecznioną oraz do modyfikacji swoich cech biologicznych. Kolejną funkcją wartości jest ukierunkowanie indywidualnego biegu „drogi życia” człowieka. Wartości nadają konkretny charakter procesowi samorozwoju poszczególnych samoaktualizacji jednostki w społeczeństwie. Wartości także różnicują ludzką osobowość, przez co różnicują dążenia ludzkie [6].

Uznawane przez młodzież wartości określają jej stosunek do różnych zjawisk społecznych, wyznaczają ocenę poszczególnych ludzi, dzieł artystycznych, naukowych, ocenę własnych zachowań i predyspozycji, ocenę bieżącej sytuacji w kraju i na świecie [4].

Motywacją do podjęcia tegoż tematu badań był fakt, iż coraz większe grono psychologów zwraca uwagę na rolę, jaką w regulacji i kontroli zachowania pełni system wartości. Badania nad tym problemem mają swoją historię. Na początku wartościami zajmowali się wyłącznie filozofowie i socjologowie, a psychologowie pozostawali na uboczu. Sytuacja ta uległa jednak zmianie i w ostatnich latach pojęcie to zostało włączone do słownika psychologicznego i obecnie analizuje się rolę wartości w kontrolowaniu zachowania ludzi.

Celem badań było po pierwsze ukazanie, jakie umiejscowienie poczucia kontroli (LOC) jest charakterystyczne dla studentów kierunku wychowanie fizyczne i jak kształtuje się hierarchia wartości tych osób, po drugie odnalezienie i ukazanie różnic w systemie wartości osób o różnym LOC i płci.

Materiał i metody

Badaniami objęto 60 studentów I, II i III roku Zamiejscowego Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej. Wiek badanych wynosił od 19 do 23 lat. Osoby biorące udział w badaniu zostały wyodrębnione drogą losową, spośród wszystkich studentów I, II i III roku. Badanie przeprowadzone zostało grupowo. Z każdą z badanych grup spotykano się tylko raz. W czasie tego spotkania badani rozwiązywali dwa testy w kolejności narzuconej przez badającego. Jako pierwsza rozwiązywana była Skala SW-18 Popka, a następnie rozwiązywano kwestionariusz Delta Drwala. Charakterystykę badanej grupy ze względu na wiek i płeć podano w Tabeli 1.

Tabela 1. Struktura grupy badanej ze względu na wiek i płeć (N=60)

OSOBY BADANE		N	%
Płeć:	Kobiety	30	50
	Mężczyźni	30	50
	Ogółem	60	100
Wiek:	19	2	3
	20	28	47
	21	15	25
	22	12	20
	23	3	5
	Ogółem	60	100

W badaniach wykorzystano Kwestionariusz Delta do pomiaru lokalizacji poczucia kontroli autorstwa Drwala [1], badający umiejscowienie źródła kontroli (LOC), oraz Skalę SW-18 według Popka, służącą do badania systemu wartości, a także genezy wartości.

Kwestionariusz Delta – składa się z 24 stwierdzeń, 14 z nich dotyczy umiejscowienia poczucia kontroli (LOC) pozostałe 10 pytań tworzy kontrolną skalę kłamstwa. Wyniki w kwestionariuszu Delta oblicza się według klucza. I tak za każdą odpowiedź, która jest zgodna z kluczem jednostka otrzymuje 1 punkt. Potencjalnie jednostka może otrzymać od 1 do 14 punktów w skali LOC, oraz od 1 do 10 punktów w skali kłam-

stwa. Wysoki wynik w skali LOC świadczy o zewnętrznym umiejscowieniu poczucia kontroli. Może być stosowany zarówno w badaniach indywidualnych jak i grupowych[1].

Skala SW 18 – pozwala na ustalenie na ile dana wartość jest ceniona przez jednostkę. Test może być wykorzystywany zarówno do badań indywidualnych jak i grupowych. Przedział wiekowy, w którym można wykorzystywać tą metodę nie został precyzyjnie określony. Materiał testowy stanowi 90 stwierdzeń. Zadaniem osoby biorącej udział w badaniu jest określenie, w jakim stopniu dane stwierdzenie jest dla niej istotne. Badany wypełnia skalę dwukrotnie. Za pierwszym razem ocenia wartości, biorąc pod uwagę intensywność, z jaką występują, w drugiej części skali występuje jakościowy system odpowiedzi, który ujawnia genezę danej wartości. Jest to pierwsza metoda pozwalająca na ustalenie genezy wartości. Test opracowany jest w formie czterostronicowej książeczki, wyposażonej w instrukcję szczegółowo wyjaśniającą postępowanie. Badany ustosunkowuje się do każdego twierdzenia stawiając znak „x” przy wybranej odpowiedzi. Skala jest eksperymentalna, ale były już prowadzone badania różnych populacji w ramach prac magisterskich.

Analizując dane uzyskane na podstawie badań szukano odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy studentów wychowania fizycznego charakteryzuje wewnętrzne umiejscowienie źródła kontroli?
2. Czy zachodzi istotny związek pomiędzy umiejscowieniem źródła kontroli a wartościowaniem perfekcjonizmu, władzy i agresji, aktywności społecznej, moralności oraz oportunistycznym przez studentów wychowania fizycznego?
3. Czy kobiety i mężczyźni studiujący wychowanie fizyczne różnią się istotnie systemem wartości?

Wyniki

W kwestionariuszu Delta średnie wyniki otrzymywane w grupie kobiet i mężczyzn, w podskali umiejscowienia kontroli były bardzo zbliżone do siebie. Średnia wyników kobiet była równa 5,63, a średnia wyników mężczyzn wynosiła 5,73 (Tab. 2). Testowanie różnic pomiędzy średnimi wynikami badanych grup studentów kobiet i mężczyzn nie wykazało istotności tych różnic. Porównując średnie w podskali kłamstwa (kobiety: 2,73, mężczyźni: 2,40) można zauważyć, iż kobiety otrzymywały stosunkowo wyższe wyniki w tej skali. Testowanie różnic pomiędzy średnimi wynikami badanych grup wskazuje, że istnieje istotna różnica w podskali kłamstwa w grupie kobiet i mężczyzn (Tab.3). Możemy, zatem powiedzieć, iż badane kobiety częściej niż mężczyźni z badanej grupy wyrażały chęć pokazania się w lepszym świetle.

Tabela 2. Wyniki Kwestionariusza Delta w grupie kobiet (N=30) i mężczyzn (N=30)

ZMIENNA	$\bar{X} \pm SD$		WYNIK MIN		WYNIK MAX	
	K	M	K	M	K	M
LOC	5,63±2,6	5,73±2,68	1	1	11	12
KŁ	2,73±1,14	2,40±0,77	1	1	5	4

Legenda: LOC – skala umiejscowienia poczucia kontroli, wyniki surowe; KŁ – skala kłamstwa, wyniki surowe; K – kobiety; M – mężczyźni

Testowanie istotności różnic pomiędzy średnimi wynikami badanych kobiet i mężczyzn wskazuje, że płeć znacząco różnicuje system wartości. Wykazano, że badane studentki zdecydowanie bardziej niż ich koleżki ceniły sobie wartości estetyczne ($t = 3,071$; $p = 0,003$), a także moralne ($t = 3,046$; $p = 0,003$). Rozważając pozostałe elementy hierarchii wartości w badanej grupie mężczyzn i kobiet zaobserwowano zarysowywanie się

Tabela 3. Istotność różnic wyników kwestionariusza Delta w badanej grupie kobiet i mężczyzn (N=60)

ZMIENNA		F	ISTOTNOŚĆ	t	ISTOTNOŚĆ (dwustronna)
LOC	Założono równość wariancji	0.006	0.941	-0.147	0,884
	Nie założono równości wariancji				
KŁ	Założono równość wariancji	8.527	0.005	1.325	0,190
	Nie założono równości wariancji				

Legenda: LOC – umiejscowienie poczucia kontroli, wyniki surowe;
KŁ – skala kłamstwa, wyniki surowe; p = 0,05

odmiennych tendencji, co do preferowania poszczególnych wartości. Odrębności te, chociaż statystycznie nieistotne, warte są jednak wzmianki. Okazało się, że badane kobiety wyżej stawiają w swojej hierarchii wartości perfekcjonizm, aktywność społeczną, twórcze działanie, oraz wartości poznawcze i humanistyczne, gdy tymczasem badani studenci przywiązują więcej wagi do ekspansji i cwaniactwa, a także wartości patriotycznych. Zarówno kobiety jak i mężczyźni odrzucali wartości niezależności i wolności (przy czym badane studentki w większym stopniu były przeciwne tym wartościom). Kobiety odrzucały także wartości ekonomiczno-konsumpcyjne, czego nie robili ich koledzy. Natomiast zaobserwowano, że takie wartości jak miłość, życie rodzinne czy religia były jednakowo wartościowane bez względu na płeć badanych (Tab. 4).

Tabela 4. Istotność różnic wyników Skali SW 18 w badanej grupie kobiet i mężczyzn (N=60)

ZMIENNA	BADANI		t	ISTOTNOŚĆ (dwustronna)
	Kobiety (X̄)	Mężczyźni (X̄)		
ludyczno-hedonistyczne	4.87	4.30	0.390	0.698
perfekcjonistyczne	8.37	6.30	1.711	0.092
niezależności i wolności	-3.07	-1.87	-1.001	0.321
dominowania, władzy i agresji	2.90	4.10	-0.993	0.325
ekspansji i cwaniactwa	2.50	3.17	-0.602	0.550
pasywności	-5.77	-4.67	-1.003	0.320
aktywności społecznej	7.37	6.17	1.139	0.259
miłości	9.03	9.03	0.000	1.000
życia rodzinnego	5.13	5.33	-0.185	0.854
religijne	4.13	4.40	-0.177	0.860
estetyczne	2.73	-0.43	3.071	0.003
moralne	9.17	5.67	3.046	0.003
twórczego działania	4.63	3.63	0.829	0.411
poznawcze	5.27	4.17	1.041	0.302
ekonomiczno-konsumpcyjne	-0.13	1.67	-1.399	0.167
oportunistyczne	0.97	0.67	0.306	0.760
patriotyczne	2.77	3.80	-0.736	0.465
humanistyczne	4.70	3.97	0.704	0.484

p = 0,05

Średni wynik (5,68) uzyskany przez badaną grupę w podciątku „ umiejscowienie poczucia kontroli ” Kwestionariusza Delta potwierdził, że badanych studentów charakteryzowała tendencja do wewnętrznego umiejscowienia poczucia kontroli (Tab. 5).

Analiza otrzymanych wyników pozwala na stwierdzenie, że pomiędzy umiejscowieniem poczucia kontroli a preferowaniem wartości perfekcjonistycznych przez studentów wycho-

wania fizycznego zachodzi dodatnia korelacja słaba, lecz statystycznie nieznacząca ($r = 0,029$; $p = 0,826$). Analiza wyników wykazała, iż badani studenci, bez względu na lokalizację poczucia kontroli w bardzo podobnym stopniu cenili sobie perfekcjonizm, rozumiany jako dążenie do doskonałości w pracy, twórczości, a także w życiu osobistym i moralnym (Tab. 6).

Tabela 5. Umiejscowienie źródła kontroli dla badanej grupy kobiet i mężczyzn (N=60)

ZMIENNA	N	WYNIK MIN	WYNIK MAX	$\bar{X} \pm SD$
LOC	60	1	12	5,68±0,34

Legenda: LOC – skala umiejscowienia poczucia kontroli, wynik surowy

W badanej grupie pomiędzy umiejscowieniem źródła kontroli a wartościowaniem dominowania, władzy i agresji istnieje dodatnia korelacja słaba, zależność nic nieznacząca ($r = 0,048$, $p = 0,717$) – wskazująca na brak istotnego związku między ułożeniem poczucia kontroli a preferowaniem dominowania, władzy i agresji tych studentów (Tab. 6).

Tabela 6. Zależność pomiędzy umiejscowieniem poczucia kontroli a perfekcjonizmem, dominowaniem, władzą i agresją, aktywnością społeczną, moralnością, oportunistycznym w badanej grupie (N=60)

ZMIENNA	Umiejscowienie poczucia kontroli	
	Korelacja Pearsona	Istotność
Perfekcjonistyczne	0.029	0.826
Dominowania, władzy i agresji	0.048	0.717
Aktywności społecznej	-0.130	0.321
Moralności	-0.268	0.038
Oportunistyzmu	0.049	0.710

p = 0,05

Zależność pomiędzy umiejscowieniem źródła kontroli a wartościowaniem aktywności społecznej przez badanych studentów możemy ocenić jako negatywną, słabą i statystycznie nieistotną ($r = -0,130$, $p = 0,321$). Można, zatem powiedzieć, że lokalizacja poczucia kontroli u badanych studentów nie miała istotnego związku z akceptowaniem wartości współpracy z innymi, pracy w grupie, jak również czerpania satysfakcji z bycia altruistycznym człowiekiem (Tab. 6).

Stwierdzono, iż istnieje związek pomiędzy umiejscowieniem źródła kontroli a wartościowaniem moralności przez badanych studentów. Jest to korelacja ujemna, niska - zależność wyraźna, lecz mała ($r = -0,268$, $p.i. = 0,038$), którą można interpretować następująco: im bardziej zewnętrzne umiejscowienie kontroli, tym mniejsza preferencja dla wartości moralnych, a tym samym niższe ich ułożenie w hierarchii wartości i odwrotnie, im bardziej wewnętrzne umiejscowienie źródła poczucia kontroli tym większa preferencja dla wartości moralnych, a tym samym wyższe ułożenie ich w hierarchii wartości (Tab. 6).

W badanej grupie studentów nie wykazano znaczącej zależności pomiędzy zmiennymi, lokalizacją źródła kontroli oraz wartościowaniem oportunistycznym. Korelacja pomiędzy nimi jest dodatnia i słaba ($r = 0,04$, $p = 0,710$). Można to interpretować w następujący sposób. Zarówno studenci z wewnętrznym poczuciem kontroli, jak i studenci z zewnętrzną lokalizacją źródła kontroli w swojej hierarchii wartości, oportunistyczni umieszczali na zbliżonym poziomie. Umiejscowienie poczucia kontroli nie miało związku z preferowaniem ugody i rezygnacji z zasad dla doraźnych korzyści (Tab. 6).

Analiza statystyczna pozwala na tylko częściowe potwierdzenie problemu drugiego. Istotny związek pomiędzy umiejscowieniem źródła kontroli a systemem wartości studentów wychowania fizycznego występował tylko przy preferowaniu

wartości moralnych. Oznacza to, że im bardziej wewnętrzne umiejscowienie źródła kontroli, tym wyżej w swojej hierarchii wartości badani studenci lokowali moralność, czyli życie i zachowanie zgodne z przyjętymi regułami oraz zasadami. Pomiedzy pozostałymi z rozpatrywanych wartości a lokalizacją źródła kontroli nie wykazano istotnej statystycznie korelacji.

Różnice w systemie wartości ze względu na płeć odnotowano w wartościach estetycznych i moralnych, które stoją wyżej w hierarchii badanych studentek niż ich kolegów z uczelni. Kobiety w większym stopniu niż badani mężczyźni cenią sobie przyjemne, estetyczne otoczenie i wygląd oraz są bardziej skłonne postępować etycznie, zgodnie z ogólnie panującymi zasadami, ponieważ są bardziej wrażliwe na relacje społeczne, bardziej skłonne przestrzegać reguł, które zinternalizowały (Tab. 7).

Tabela 7. Istotność różnic między płcią a cenionymi wartościami w badanej grupie (N=60)

ZMIENNA	TEST LEVENE'A JEDNORODNOŚCI WARIANCJI		TEST RÓWNOŚCI ŚREDNICH	
	F	ISTOTNOŚĆ	t	ISTOTNOŚĆ (dwustronna)
ludyczno-hedonistyczne	5.426	0.023	0.390	0.698
perfekcjonistyczne	0.888	0.350	1.711	0.092
niezależności i wolności	0.097	0.757	-1.001	0.321
dominowania, władzy i agresji	0.039	0.844	-0.993	0.325
ekspansji i cwaniactwa	0.887	0.350	-0.602	0.550
pasyność	1.681	0.200	-1.003	0.320
aktywności społecznej	0.482	0.490	1.139	0.259
miłośności	2.674	0.107	0.000	1.000
życia rodzinnego	0.752	0.389	-0.185	0.854
religijne	0.078	0.782	-0.177	0.860
estetyczne	10.472	0.002	3.071	0.003
moralne	3.724	0.059	3.046	0.003
twórczego działania	0.271	0.605	0.829	0.411
poznawcze	0.183	0.670	1.041	0.302
ekonomiczno-konsumpcyjne	0.986	0.325	-1.399	0.167
oportunistyczne	5.382	0.024	0.306	0.760
patriotyczne	3.024	0.087	-0.736	0.465
humanistyczne	1.267	0.265	0.704	0.484

p = 0,05

Dyskusja

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, iż badanych studentów charakteryzuje wewnętrzne umiejscowienie źródła kontroli. Możemy powiedzieć, że osoby podejmujące studia wychowania fizycznego w większości są nastawione na działania podmiotowe. Żyją i zachowują się zgodnie z zasadą, iż każdy człowiek jest kowalem swojego losu, i że to, co osiągną zależy wyłącznie od nich samych [7]. Badanych charakteryzuje zdolność do tolerowania odroczenia gratyfikacji, wysoka motywacja osiągnięć, niezależność w działaniu i koncentracji na przyszłość, zmiany w poziomie aspiracji, wzrastające po sukcesie a obniżające się po porażce, wyższa samodzielność i samoocena, szybkie zapominanie o niepowodzeniach, mała skłonność do konformizmu, lepsze przystosowanie [9]. Jednostki wewnętrzsterowne czują się odpowiedzialne za swoje działania i uczą się w oparciu o wcześniejsze doświadczenia [3].

Wygrana w zawodach, otrzymanie dobrej oceny z zaliczenia lub inne działania motywujące są w stanie sprawić, iż badani studenci podniosą swój poziom aspiracji, będą dążyli do osiągnięcia tego, co kiedyś uznawali za niemożliwe. Możemy powiedzieć, iż zarówno kobiety jak i mężczyźni o wewnętrz-

nym umiejscowieniu kontroli będą wytrwale trenować, aby wysiłek ten został nagrodzony sukcesem np. w zawodach, olimpiadach sportowych. Badane jednostki są odporne na stres i raczej nieskłonne do działań konformistycznych, dlatego też w większym stopniu będą zmieniały swoje otoczenie niż się do niego dopasowywały [11].

W badaniach szukano także odpowiedzi na pytanie dotyczące związku pomiędzy umiejscowieniem źródła kontroli a systemem wartości. W świetle przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż różnica w hierarchii wartości między jednostkami wewnątrz- i zewnątrzsterownymi dotyczy tylko wartości moralnych. Im bardziej wewnętrzne umiejscowienie źródła kontroli, tym większa preferencja dla zachowania zgodnego z przyjętymi regułami kodeksu moralnego. Badania, wykazały, iż studenci wychowania fizycznego, zarówno kobiety jak i mężczyźni, mają bardzo podobną hierarchię wartości. Kobiety jednak zdecydowanie bardziej cenią sobie wartości estetyczne i moralne niż mężczyźni. Studentki bardziej dbają o piękno, wspaniałość, wzniosłość czy wdzięk, a także są w większym stopniu zmysłowe i wrażliwe estetycznie. Kobiety także w większym stopniu dopasowują swoje zachowanie do panujących norm życia społecznego. Częściej ich postępowanie jest moralne i zgodne z obowiązującym systemem etycznym, mają większe zdolności do formułowania sądów wartościujących oraz odróżniania dobra od zła. Różnice w systemie wartości badanych kobiet i mężczyzn odnotowano również w perfekcjonizmie, niezależności i wolności, a także w dominowaniu, władzy i agresji, nie są to jednak różnice istotne statystycznie. Mimo wszystko studentki bardziej dążą do doskonalenia swoich umiejętności, wytrwale usiłują osiągnąć wytyczone przez siebie cele. Chcą być idealne w tym, co robią i ulepszać swoje umiejętności. Więcej badanych kobiet niż mężczyzn odrzuciło chęć bycia niezależną od nikogo, a także swobodę podejmowanych działań i decyzji. Mężczyźni natomiast częściej deklarują potrzebę kierowania osobami z bliskiego otoczenia, sprawowania kontroli nad ich działaniami. Także silniej i wytrwale walczą o swoje dobra, a walka ta jest bardziej agresywna niż u kobiet. Ponadto kobiety intensywniej czerpią przyjemność z poszerzania swoich kontaktów pracując w grupie, a także pomagając innym. Efektywniej poszukują nowych rozwiązań, bardziej cenią sobie pomysłowość, jak również elastyczność w myśleniu i umiejętność gromadzenia nowych treści, ważnych faktów. Tak ukształtowane systemy wartości osób kształcących się w uczelniach wychowania fizycznego wpływają zapewne na wybierane rodzaje treningów. Z przeprowadzonego wśród studentów wywiadu wynika, iż studentki stosunkowo częściej fakultatywnie trenują dyscypliny wymagające od nich precyzji i konsekwentnego doskonalenia umiejętności, np. gimnastykę artystyczną, pływanie, biegi i skoki. Natomiast ich koledzy stosunkowo częściej uczestniczą w treningach sztuk walki, grach zespołowych i konkurencjach silnie opierających się na rywalizacji.

Wnioski

Przeprowadzone badania miały na celu określenie umiejscowienia poczucia kontroli studentów wychowania fizycznego oraz ich systemów wartości. Zaprezentowane wyniki badań pozwalają stwierdzić co następuje. Studentów kierunku wychowanie fizyczne charakteryzuje wewnętrzne umiejscowienie poczucia kontroli. Różnica w hierarchii wartości studentów o zewnętrznym i o wewnętrznym LOC dotyczy tylko wartości moralnych. Między kobietami i mężczyznami tych kierunków istnieje różnica w systemie wartości. Kobiety zdecydowanie bardziej cenią sobie wartości estetyczne i moralne niż ich koledzy z uczelni.

Piśmiennictwo

1. Drwal R.L. (1995) Adaptacja kwestionariuszy osobowości: wybrane techniki. PWN, Warszawa, 199-243.
2. Eisenberg N., Staub E. (red). (1990) Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania. PAN, Warszawa, 59-79, 219-222.
3. Gliszczyńska X. (red). (1983) Poczucie sprawstwa. [w:] Człowiek jako podmiot życia społecznego. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 135-154.
4. Harwas-Napierała B., Trempała J. (2001) Psychologia rozwoju człowieka. PWN, Warszawa, T. 2, 224-225.
5. Jałowiecki S. (1978) Struktura systemu wartości. Studium różnicowań międzygeneracyjnych. PWN, Warszawa-Wrocław, 7-41.
6. Matuszewicz C. (1975) Psychologia wartości. PWN, Warszawa, 41-42.
7. Paszkiewicz E. (1974) Ja a zachowanie. *Psychologia Wychowawcza*, 2, 192-205.
8. Popielski K (red). (1987) Człowiek – pytanie otwarte. KUL, Lublin, 110-125.
9. Sankowski T. (2001) Poczucie umiejscowienia kontroli a działalność sportowca. *Kultura Fizyczna*, 3-4, 7-9.
10. Szmigielska B. (1980) Cechy osobowości a poczucie kontroli wzmocnień. *Przegląd Psychologiczny*, 23, 271-278.
11. Tuszer E. (1981) Poczucie kontroli nad otoczeniem a konformizm młodzieży. *Psychologia Wychowawcza*, 2, 197-206.

Otrzymano: 15.05.2007

Przyjęto: 31.10.2007